

УДК 7.035: 391: 903.24 (477)

Цитування:

Несен І. І. Особливості формотворення костюма на українських теренах за доби Середньовіччя. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. праць. Вип. 37. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 28-33.

Nesen I. (2020). Costume formation specialties on Ukrainian areas during the Middle Ages. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. prats', 37, 28-33 [in Ukrainian].

Несен Ірина Іванівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавчої
експертизи Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9804-9659>
iryna.nesen@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОТВОРЕННЯ КОСТЮМА НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ ЗА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Мета статті: здійснити порівняльний аналіз реконструйованих варіантів середньовічних костюмів для виявлення найважливіших рис структури і формотворення; з'ясування стійких, історично тривалих ознак у формах і типах одягу; встановлення архітекtonіки костюмів різних етапів Середньовіччя. **Методологічно** авторка корелювала дані практичної археології й образотворчих пам'яток. **Наукова новизна.** Відстеження реконструкції костюмів суміжних історичних періодів від праслов'янського до Пізнього Середньовіччя дозволяє виявити низку стійких і змінних ознак. **Висновки.** Архітекtonіка праслов'янського костюму мала дво-, а можливо, і тришарову структуру, яка мала місце і за доби Середньовіччя. Основою костюму можна вважати *туниковий* тип одягу. Від праслов'янського періоду в групі прикрас вживалися корали і бурштин. Період Зрілого Середньовіччя дав елементи, що у видозміненому вигляді були освоєні в українському народному вбранні. У групі головних уборів – форми рушничового типу, відомі як *намітки* або *обруси*, а також шиті *очіпки*. Із групи верхнього одягу – *свита* і *кожух*. Ці два типи плечового одягу, на відміну від давньоруських, із плином століть стали розпашними.

Ключові слова: архітекtonіка костюму, черняхівський костюм, костюм антів, палеотекстиль, костюм Київської Русі.

Несен Ірина Іванівна, кандидат исторических наук, доцент кафедры искусствоведческой экспертизы Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Особенности формообразования костюма украинских территорий в эпоху Средневековья

Цель статьи. Провести сравнительный анализ реконструированных вариантов средневековых костюмов для выявления важнейших черт их структуры и формообразования; определения исторически устойчивых признаков в формах и типах одежды; выяснения архитектоники костюмов различных этапов Средневековья. **Методологически** автор использовала корреляцию данных практической археологии и памятников изобразительного искусства. **Научная новизна.** Отслежены постоянные и факультативные признаки реконструированных костюмов смежных исторических периодов (праславянский – средневековый). **Выводы.** Архитекtonика праславянского костюма основывается на двух-, а возможно трехслойной структуре, которая сохранилась и в Средневековье. Основой костюма можно считать туниковый тип одежды. С праславянского периода в группе украшений использовались коралл и янтарь. В Зрелом Средневековье появились элементы, дожившие в измененном виде до формирования украинского народного костюма. В группе головных уборов – это полотняные формы *намитка* или *убрус*, а также шитые *очіпки*. В группе верхней одежды – *свита* и *кожух*. Эти два типа плечевой одежды, в отличие от древнерусских, с течением времени стали распашными.

Ключевые слова: архитектоника костюма, черняховский костюм, костюм антов, палеотекстиль, костюм Киевской Руси.

Nesen Irina, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Art Study Expertise of the National Academy of Cultural and Arts Management

Costume formation specialties on Ukrainian areas during the Middle Ages

Purpose of the article is to perform a comparison analysis of reconstructed variants of medieval costumes to discover the main formation patterns. To define strong historical long-term signs in forms and types of outfits. To determine costumes' architectonics from different periods of the Middle Ages. **Methodology.** Methodologically author correlated data of practical archeology and art masterpieces. **Scientific novelty** determines reconstruction of costumes of sideline historical periods from pra-Slavic till the Late Middle Ages allows to discover a chain of permanent and variable

signs. **Conclusions.** Architectonics of pra-Slavic costume had double or probably tiple layered structure which was kept in the Middle Ages as well. The costume basics could be considered a tunic-type outfit. Women had a two-tiered model of breastplate related to German tradition. Also in common is the tradition of embroidering necklaces. The other features of Chernyakhiv and Antes dresses do not match. Corals and amber were used as jewelry since pra-Slavic period. In the outfit of the Ancient Rus two-tiered model is not used. Since the High Middle Ages appeared some elements which after transformation were adopted in Ukrainian folk outfit. In the hat group there were forms of the towel types know as mantles (namitka) or tablecloths (obrus) as well as sewn caps (očipok). In the group of outerwear - the suite (svyta) and the casing (kožuch). These two types of shoulder clothing over the centuries have become buttoned (unlike the old Russian ones).

Key words: costume architectonics, a costume of Cherniakhiv, Antes costume, paleo-textile, Kievan Rus' costume.

Актуальність теми дослідження. Одна з давно студійованих у вітчизняній науці проблем присвячена розвитку історичних форм і типів вбрання, що в різні епохи побували на теренах України. Частиною цієї проблематики є середньовічний костюм. Його дослідження велися, насамперед, в археології та стосувалися періоду Русі-України. Останніми роками такі дослідження були проведені О. Брайтчевською і М. Сабуровою, що й знайшло відображення у їх працях. Внаслідок різнобічного аналізу накопичених археологічних артефактів, їх порівняння з образотворчими пам'ятками вдалося реконструювати загальний вигляд костюму населення Давньоруської держави, уточнити типи крою окремих елементів [1]. Також вдалося вирізнити деякі особливості вбрання представників окремих племінних союзів: кривичів, в'ятичів, новгородців. Були виділені й варіанти костюмів міського і сільського населення; різних вікових груп; простолюдинів і князівсько-боярської верстви [7, 108–109, табл. 71, 73, 75, 76, 78].

Порівняно з давньоруським значно менше був досліджений костюм населення українських територій додержавного періоду. Однак за останнє десятиліття з'явилися цінні публікації, що стосувалися саме таких досліджень. Серед них насамперед виділимо дослідження О. Гопкало й О. Петраускаса, присвячені особливостям чоловічого і жіночого костюмів Черняхівської культури (III–V ст.), пов'язаної з етногенезом слов'ян. Вони збагатили вітчизняну науку новими фактами і висновками, втіленими у спробах наукового реконструювання черняхівських строїв [3; 4; 5]. Останніми роками такі реконструкції на прикладі вбрання германців були здійснені науковцями інших країн [6; 8; 9]. Незважаючи на існуючий сьогодні корпус наукових досліджень, проблема реконструкції костюмів Середньовіччя сьогодні набирає сили. Це пояснюється, насамперед, багатством і різноманітністю археологічних артефактів, розходженням наукових поглядів їх атрибуцій та інтерпретацій.

Негативами у цьому питанні є прогалини речового матеріалу з погляду комплексності складових вбрання.

Метою цього дослідження є порівняльний аналіз реконструйованих варіантів середньовічних костюмів, спрямований на виявлення їх найважливіших рис; з'ясування стійких, історично тривалих ознак у формах і типах одягу; виявлення архітекtonіки костюмів різних етапів Середньовіччя; уточнення окремих понять і термінів.

Наукова новизна дослідження полягає у відстеженні в структурі строїв суміжних історичних періодів, від праслов'янського до пізньосередньовічного, низки стійких і змінних ознак. Уже в праслов'янській і ранньослов'янській часи населення українських територій користувалось натільним одягом турнікового типу. У жінок побувала двофібульна модель нагрудних кріплень, пов'язана з германською традицією. Спільною є традиція розшивати одяг намистом. Решта особливостей черняхівських й антських уборів не співпадають.

Виклад основного матеріалу. Костюм слов'янського населення українських теренів доби Середньовіччя формувався на базі традицій праслов'янських археологічних культур. Важливе місце серед них займає черняхівська культура, пам'ятки якої виявлені на більшій частині українського лісостепу (III–V ст.). Завдяки останнім дослідженням у сучасній українській археології окремо виділено поняття *черняхівський костюм* [4]. Його реконструювання здійснювалося на основі поховальних комплексів з обрядом інгумації. Головними тут є комплекси ювелірних прикрас. Аналіз складу прикрас, їх форм і місць розташування дозволив археологам визначити головні конструктивні вузли незбереженого костюму, гендерний і соціальний розподіл, можливу етнокультурну приналежність окремих типів прикрас.

У наборі виробів найуживанішими визнані: фібули, намиста, підвіски, скроневі кільця,

пряжки. Рідкісними формами прикрас у черняхівців археологи вважають браслети, якими прикрашали руки і ноги. Звідси і гіпотези про їх поховальний статус. Окремі вироби або форми мали ознаку гендеру. Жіночими виробами визнані парні фібул, підвіски певних форм і матеріалів (насамперед з мушель, скляні ікла, бурштинові намистини). Натомість пласкі, прямокутні пряжки і підвіски-монети визнані археологами як типові чоловічі прикраси. У літніх чоловіків відзначено парність пряжок. Окремі типи прикрас у похованні визнані ознакою молодості, а тому фертильності. Молодь обох статей мала намиста і скроневі кільця. Можливою соціальною ознакою досліджених прикрас є матеріал виготовлення – срібло в заможних, бронза – у бідніших. Сучасні археологічні дослідження також визначають кілька етнокультурних маркерів прикрас: германські (остготські) підвіски на довгих кінцях пояса, сарматські підвіски-мушлі й ікла, корал і сердолик у намистах [4; 5].

Головні оздоблювальні вузли костюма розташовувалися на рівні талії та в плечовому поясі, де на шиї і над грудьми розміщувалось найбільше прикрас. Ці групи не мали чіткої симетрії форм і були пов'язані з натільним одягом. Меншою мірою прикрашалось волосся. Отже, сьогодні чітко класифікованим і проаналізованим є, насамперед, комплекс чоловічих і жіночих прикрас. Значно складніше виявилось зробити остаточні висновки про склад й особливості формотворення костюмів. Безсумнівним є те, що дві фібули вживались для нагрудних кріплень певного натільного одягу у жінок, а одна – для кріплення верхнього одягу на одному плечі в чоловіків. Однак тип і назви елементів одягу остаточно не визначені. О. Гопкало вживає терміни *стола* або *непелос*, О. Петраускас – лише *непелос* як умовну назву одягу, що побутував у кельтів і германців, ткнувся без шва по колу, отже потребував сколювання на плечах, а саме нижче плечей над грудьми. При цьому жоден зі згаданих археологів не акцентує на крої горловини і рукавів, що робить усі існуючі реконструкції ескізними. О. Петраускас зображує реконструкцію строю, в якому фібули кріплять безрукавний *непелос* до покривала, що в буденному варіанті вважаємо цілком непрактичним [5, 180].

Натомість типово застібки на грудях тримали тип одягу, подібний до сарафана, який не мав рукавів і передбачав шлеї, що виводилися ззаду наперед. Такий крій потребував, на нашу думку, іншого натільного рукавного одягу тунікового типу. Існування його в різних германських племен доводять знахідки в похованнях того ж періоду з Торсберга в Данії (реконструкція вовняної

верхньої сорочки) і доказує вживання турнікового крою як плечового накладного з неглибокою округлою горловиною [9]. У черняхівських похованнях вживання рукавного одягу гіпотетично засвідчують групи окремих намистин, що ними обшивали краї одягу. О. Петраускас пов'язує традицію черняхівського костюму з остготами [5]. У данських чоловіків туніковий одяг вживався в поєднанні з вовняними вузького покрою облягаючими штанами. Можливо, аналогічний крій вживався і чоловічим населенням Черняхівської культури. Обов'язковим у дорослому віці в середовищі черняхівців вважалось підперізування строю. Жіночі пояси (ткані) мали довгі кінці, на які чіплялись різноманітні підвіски-амулети. Єдиним прикладом вживання шкіряного з пряжкою пояса є поховання дівчинки з Васильківщини [5]. У чоловіків окрім тканих вживались подвійні шкіряні пояси, які дозволяли підвішувати зброю.

Опосередкованим джерелом для реконструкції складу черняхівського костюму є також дослідження палеотекстилю, здійснені останніми роками [2, 4]. Вони засвідчили вживання черняхівцями вовняних тканин різних типів переплетень – полотняного і саржевого. Перше, зазвичай, вживалось для нижнього одягу, а інше – для верхнього. Також доведено, що, окрім вживання вовни, у черняхівців побутували лляні, шовкові й парчеві тканини. Гіпотетично це може свідчити про існування комплексу нижнього, основного і верхнього типів вбрання. Завдяки аналізу залишків ниток і розташуванню на одному з плечей фібули археологи визнали використання в обох гендерах кольорових вовняних плащів більш фактурного (репсового) переплетення в поєднанні зі шкірою для оздоблення або зміцнення. Останні, можливо, виготовлялись і з інших матеріалів – хутра або шкіри.

Отже, архітектоніка черняхівського костюму ґрунтувалася, насамперед, на двошаровому строї, що складався з шитого глухого натільного одягу і незшитого верхнього плаща, скріпленого фібулою на одному плечі. Таке поєднання асиметрично членувало фігуру по вертикалі й приховувало форми тіла. Можливо, максимально повним був тришаровий костюм, у якому поєднано натільний (*туніку*), основний (*непелос*) і верхній (*плащ*) типи одягу.

Вбрання населення українських теренів Раннього Середньовіччя (V–VI ст.), насамперед, пов'язують з антами, які частково входили в попередню за часом Черняхівську культуру. Костюм антів досліджувався на пам'ятках Пеньківської та Колочинської культур з обрядами інгумації і трупоспалення. Реконструювання

комплексу костюму, як і в попередньому випадку, здійснювалось археологами на основі знайдених прикрас. В антських похованнях чільне місце в жіночому строї належало головним уборам – *вінцям* стрічкового типу, *діадемам*, круглим і спіральним скроневим кільцям. У групі шийних прикрас вживалися фібули інших типів, дзвіночки, кріплені до ланцюжка, гривни, шумливі намиста, низані з металевих бляшок [6, 248].

Антські комплекси за типами ділять на дві групи хронологічно пов'язаних періодів – групу Мартинівського скарбу (625–675 рр.) і групу Київського, Пастирського й Харивського скарбів (675–750 рр.). Ювелірні вироби в них різняться за формами – у *мартинівських* артефактах бачимо пальчасті, орнітоморфні й антропологоморфні мотиви; у *пастирських* – зірчасту форму або кулясті привіски в сережках [6]. У цих пам'ятках дослідники наголошують на полістилістиці, що ґрунтується на елементах Зарубинецької й Київської культур, балтизмах, фіно-угорських і готських впливах. У *мартинівській* групі сильнішими є *балтські* впливи, а в *пастирській* – *германські* [6].

Костюм Давньої Русі в історичній науці має значно довшу практику вивчення. Адже у цьому періоді, крім археологічних артефактів, дослідники послуговувалися писемними джерелами й мистецькими зображеннями. Саме давньоруські фрески донесли до нашого часу характер строїв населення. Однак і сьогодні залишаються нез'ясованості і деякі питання до наукових реконструкцій, зокрема, крою сорочки, що була відома як *руб*. О. Брайчевська виділила тут два типи крою [1, 825]. Різниця між ними полягає в способі компонування пілок, а отже й у способах їх з'єднання, кількості, ширини та розташуванні швів. Другий варіант, як і в додільних жіночих сорочках кінця ХІХ – початку ХХ ст. з окремих регіонів України, ґрунтувався на викроюванні невеликої горловини в перегнутій удвоє пілці (крій у *перекидку*). Для формування сорочкового *станка* до основної пілки вшивались бочки, що розширяли одяг й утворювали прямі пройми, у які вставлявся прямокутник рукава. Але перший варіант формотворення сорочки передбачав вставляння бочків у чотири окремі пілки, що зшивались між собою спереду і ззаду по осьовій. Такий крій не має встановлених історичних аналогів і викликає сумніви. По-перше, для витримання середніх розмірів сорочки основні пілки мали бути наполовину вужчими (до 25 см), а отже таке полотно виготовлялось на вужчому берді ткацького верстата або на дощечках як стрічки або пояси.

По-друге, таке компонування пілок зміцнювало форму *рубу* швами і кромкою тканини на найбільш видних місцях, що суперечить тектонічним властивостям полотна як матеріалу. По-третє, показана в першому типі трикутна горловина також не зустрічається в пам'ятках образотворчого мистецтва. Тому цей варіант потребує подальшого уточнення і підкріплення новими знахідками.

Відомо, що наприкінці ХІ–ХІІ ст. міські й сільські *руби* по конструкції оздоблювались *золотними* плетеними на дощечках тасьмами візантійського виробництва. На основі образотворчих джерел чітко встановлено побутування в середовищі київських міщан та міщанок і кольорового верхнього рукавного плаття, яке, вочевидь, було вовняним. Монументальні зображення і мініатюри свідчать, що *сухозолітними* тасьмами обшивали горловину, поперечними смугами їх вставляли на стику рукавів із плечовою лінією. Прикладом є зображення з фресок Софії Київської та Кирилівської церкви. Строї тут не підперезані на відміну від селянського одягу, в якому використовувались шкіряні чоловічі й ткани або шиті з шовку жіночі пояси [7]. Подальшого аналізу потребує питання можливого вживання золотних тасьм не лише в сорочках тонкого полотна (*частинах*), але й при вживанні грубішого гатунку (*толстин*). Гудзики на рубах свідчать про вживання у строї стоячих оздоблених *сухозліткою* комірів. О. Брайчевська акцентує на вживанні в них шовку. Г. Бузян і Д. Тетеря – що такий комір мав шкіряну або берестяну основу, на яку нашивалась тасьма. Золотні стрічки вживались і для оздоблення *очілля* головних уборів. Крім готових тасьм використовували і гаптування за картою.

Дискусійною залишається і структура костюма, насамперед жіночого. Вживання в окремих зразках квадратної горловини дало поштовх твердженням про те, що жінки вживали довгу сорочку-*руб* з округлою неглибокою горловиною, одягаючи поверху коротку рукавну *туніку* з вирізом каре, що була подібна до давньоримського жіночого рукавного *колобіума*. За дослідженнями О. Брайчевської, горловина-каре вживалась у чоловічих сорочках [1, 828].

У сучасній археології сформована класифікація груп орнаментів – геометричних, зооморфних (зокрема, мотиви гепардів), орнітоморфних. Для їх виконання за часів розквіту й роздробленості вживалась низка вишивальних швів: *итатівка*, *стебловий стіг*, *насіпка-гладь*, *у прокол*, *у прикріп*. Оздобу підкреслювали конструктивну схему крою окремих елементів.

Живописності костюма сприяли нашивні бляшки-дробниці з благородних металів й інших коштовностей (у похованнях Чернігова знайдені сердолік і перли).

Серед форм верхнього вбрання у давньоруський період співіснували безрукавний (плащі з тканини різних гатунків для різних верств і різних пір року) і рукавний типи одягу (кожух). Князівсько-боярська аристократія вдягала плащ на праве плече, відкриваючи лівий бік. Так носили і щільної тканини *корзно* і легку літню *луду*. *Кожухи* за кроєм глухі, накладні з глибоким переднім розрізом, що сягав талії, були призбирані й підперезані (кожух молодшого Святославича з Ізборника Святослава 1073 р.

Взуття, залежно від виконання, було нейтральним (однотонним) або увиразнюючим (декоративним) елементом костюма. Використовувались два основні його типи: закриті черевики або чоботи без підборів. Рідше вживалося взуття з високими шнурованнями (зображення воїна з Кирилівської церкви). Головні убори давньоруського періоду у чоловіків (*клобуки*) переважно безкрисові, із середніми або високими наголовниками. Окремі зразки в нижній частині обшиті хутром. У дорослих жінок типовим головним убором є покривала різних розмірів – від великих, що обгортали всю постать (зображення Марії у сцені Стрітіння з Кирилівської церкви), до малих, що білим *платом-убрусом* вільно покривали голови і спадали на плечі. Зі шитих жіночих уборів виділимо *очіпковий* тип, виконаний із парчі або шовку саржевого переплетення з нашитою вздовж чола *золотною* стрічкою [2, 97]. Вочевидь дівочими були стрічкового типу убори *пов'язки* або *начільники*.

За доби роздробленості костюм зберігав свою попередню структуру: натільний, основний і верхній елементи одягу в поєднанні з ювелірними виробами, головними уборами і взуттям. Основна кількість згаданих ювелірних прикрас втратили ознаки племінних особливостей, у цей період вживалося намисто міського виробництва. У розвинутих міських центрах були поширені поліетнічні вироби. Змінилися і технології імпортованих коштовних тканин – замість *фодфудій* з'явилися *оксамити* іспанського походження однотонного червоного або з орнаментами (князівське зображення з фрески «Кирило вчить царя» в Кирилівській церкві) [1, 814]. Із попереднього часу в ужитку зберігалися деякі типи верхнього плечового одягу, насамперед *свити* і *кожухи*. Так, у *кожусі*, обкладеному грецьким *оловіром* і золотим мереживом, Данило Галицький зустрів іноземних гостей у 1252 р.

Висновки. Давньослов'янський костюм формувався в умовах постійних історичних контактів і синтезував у собі різні традиції. У давньоруському строї вже не вживалась двофібульна модель. Типологічно однорідним був полотняний накладний *тунікового* крою натільний одяг, що побутував серед усіх верств тогочасного суспільства – від князя до смерда. У тканинах домашнього виготовлення фіксуємо: сталий набір кольорів (червоний, синій, жовтий, зелений, коричневий), використання клітчастих тканин для поясного одягу. Основний тип орнаменталізації – золотолітні смуги, нашиті по конструкції форм. Прикраси розташовувалися на шії та голові в локальних племінних варіантах (форми і технічні особливості виготовлення скроневих кілець: спіральні з дроту – у сіверян; маленькі перснеподібні – деревлян і волинян; київські тринамистинні скроневі підвіски). З віком кількість прикрас зменшувалася в обох гендерах. Цю характеристику можна вважати культурною універсалиєю, що перейшла і в українську етнографічну традицію. Сьогодні відчутною є потреба формування комп'ютерної бази археологічних артефактів текстилю. У давньому слов'янському костюмі можна відстежити типи, що залишилися важливими і в українському народному вбранні наступних століть. З типів народного верхнього одягу, насамперед, виділимо *свиту*. Так само з давньоруського періоду зберігся і хутряний *кожух*. Ці два типи плечового одягу, на відміну від давньоруських, із плином століть стали розпашними. У групі головних уборів – це рушникового типу форми, відомі як *намітки* або *обруси*. Окрім них з часів Київської Русі відомі очіпкові жіночі головні убори, особливо оздоблені на чолі. У групі шийних прикрас важливими залишились корали і бурштин, зафіксовані на українських теренах від часів Черняхівської культури.

Література

1. Брайчевська О. А. Ткацтво, вишивка. Історія українського мистецтва : у 5 т. ; голов. ред. Г. А. Скрипник. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2010. Т. 2. С. 808–838.
2. Бузян Г. М., Тетеря Д. А. Тканини з ґрунтового могильника Переяслава Руського // *Археологія*, 2009. №3 С. 42–103.
3. Гопкало О. В. Остатки одежды из погребений культуры Черняхов – Сынтана-де-Муреш // *Археологія і давня історія України*. 2017. Вип. 1 (22). С. 22–39.
4. Гопкало О. В. Чоловіче та жіноче черняхівське вбрання // *Археологія*, 2011. № 2. С. 17–34.
5. Петраускас О. В. Поховання багатой дівчинки на могильнику Черняхівської культури Велика

Бугаївка // Археологія давніх слов'ян. Дослідження і матеріали. Київ : Інститут археології НАН України. 2004. С. 165–184.

6. Родинкова В. Е. Женский костюм днепровских племен в эпоху великого переселения народов: современное состояние исследований. Новые исследования по археологии стран СНГ и Балтии : материалы Школы мол. археологов. Кириллов, 3–12 сентября 2011 г. ; отв. ред. и сост. В. Е. Родинкова. Москва : ИА РАН, 2011. С. 239–265.

7. Сабурова М. А. Древнерусский костюм // Археология. Древняя Русь. Быт и культура. Москва : Наука, 1997. С. 93–109.

8. Щеглова О. А. Женский головной обор из кладок «древностей антов»: готское влияние или готское наследие? *Stratum*, 1999. № 5. С. 287–312.

9. *Hendzsel I., Istvánovits E., Kulcsár V., et al. On the Borders of East and West: A Reconstruction of Roman Provincial and Barbarian Dress in the Hungarian National Museum. Dressing the Past. Oxford, 2008. P. 29–42. (Ancient Textiles. Ser. 3).*

References

1. Braichevska O. A. (2010). Tkactvo, vyshyvka. *Istoriia ukrainskoho mystetstva*. H.A. Skrypnyk (Eds.). (Vols. 1-5. Vol. 2). K.: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. 808–838. [in Ukrainian]

2. Buzian H. M., Teteria D. A. (2009). Tkanyny z gruntovoho mohylnyka Pereiaslava Ruskoho. *Arkheolohiia*. 3, 42–103. [in Ukrainian]

3. Hoptkalo O.V. (2017). Ostatky odezhdy yz pohrebenyi kultury Cherniakhov – Sântana-de-Muresh.

Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy. 1 (22), 22–39. [in Russian]

4. Hoptkalo O. V. (2011). Choloviche ta zhinoche cherniakhivske vbrannia. *Arkheolohiia*. 2, 17 – 34. [in Ukrainian]

5. Petrauskas O.V. (2004). Pokhovannia bahatoi divchynky na mohylnyku Cherniakhivskoi kultury Velyka Buhaivka. *Arkheolohiia davnikh slovian. Doslidzhennia i materialy*. K.: Instytut arkheolohii NAN Ukrainy. 165–184. [in Ukrainian]

6. Rodynkova V. E. (2011). Zhenskyi kostium dneprovskykh plemen vremen v epokhu velykoho pereselenia narodov: sovremennoe sostoianye yssledovanyi. *Novye yssledovaniya po arkheolohyy stran SNH y Baltyy: mat-ly Shkoly mol. arkheolohov*. Kyryllov. V. E. Rodynkova (Eds.). M.: YA RAN. 239–265. [in Russian]

7. Saburova M. A. (1997). Drevnerusskyi kostium. *Arkheolohyia. Drevniaia Rus. Byt i kultura*. M.: Nauka. 93–109. [in Russian]

8. Shcheglova O. A. (1999). Zhenskyi holovnoi obor yz kladok «drevnostei antov»: hotskoe vlyianye yly hotskoe nasledye? *Stratum*. 5, 287–312. [in Russian]

9. *Hendzsel I., Istvánovits E., Kulcsár V., et al. (2008). On the Borders of East and West: A Reconstruction of Roman Provincial and Barbarian Dress in the Hungarian National Museum. Dressing the Past. Oxford. 29–42. (Ancient Textiles. Ser. 3). [in English]*

Стаття надійшла до редакції 23.02.2020

Прийнято до друку 18.03.2020